

ÜNİVERSİTELERİN DEĞİŞEN FONKSİYONLARI (*)

A.H. HALSEY

Çeviren: Mahmut TEZCAN

GİRİŞ

Bu incelemenin ana teması, yüksek eğitimin toplumsal yapıyla olan ilişkilerine taallük etmekte ve Batıdaki endüstrileşmiş ülkelerin oldukça büyük bir hızla kendisine doğru ilerledikleri bir toplum tipi olan teknolojik toplum kavramını kapsamaktadır. Teknolojik bir toplumun eğitimsel kurumlarının belirgin niteliği, o toplumun varlığının sürdürülmesinde ve teknik araştırmaların kurumlaştırılması yoluyla geliştirilmesinde çok önemli rol oynamasıdır.

Ortaçağda ve endüstri çağında üniversitelerin ekonomi ile olan ilişkileri tarihi, karmaşıklığa gittikçe artmakta olan bir kültürün iş ve meslek yönünden istemlerini karşılamada yetersiz ve eksik olarak belirmektedir. Teknolojik toplumda ise üniversiter düzeydeki yüksek eğitim sistemi, artık pasif bir rolle yetinmemektedir. Aksine, belirli bir endüstri toplumunda, evvelce hüküm sürmüş olan eski yüksek öğrenim gelenekleriyle şartlandırılmış teknolojik topluma, ekonomik gelişme, tabakalaşma ve diğer yönlerden geçişte tayin edici faktör haline gelmiştir.

Üniversiteler ve Toplumsal Yapı

Eğitimin esas görevi, kültürün muhafazası ve gelecek kuşaklara naklidir. Bu geniş anlamda bütün toplumlar eğiticiidir. Bununla beraber, eğitim sosyologları araştırmalarını, geniş ölçüde, muhafazası ve nakli ihtisaslaşmış kurumları gerektirecek kadar karmaşık bir kültüre sahip toplumlara inhisar ettirmektedirler.

(*) EDUCATION, ECONOMY AND SOCIETY - A Reader in the Sociology of Education
Halsey, Floud and Anderson, Fourth Printing, May 1964, sh: 456-465

Böyle ihtisaslaşmış bir kurum olarak yüksek eğitim, kültürel kalıtımda (mirasda) en yüksek değer biçilen inanç ve fikrî kabiliyetlerin muhafazası ile görevlendirilmiştir.

Yüksek eğitim kurumları, hükümet, ekonomi, din ve askerî örgütler gibi toplumsal yapının diğer yönlerine karşı kısmen bağımsız olmalı, fakat bütün bunlarla ilişki halinde çabşarak görevlerini yerine getirmelidirler.

Yüksek öğrenimin varlığı, bazı toplumsal koşulların yerine getirilmesini, özellikle, bir bilginler sınıfına serbest zaman olanağı sağlayan ekonomik ve siyasî bir gelişme düzeyini gerektirmektedir. Üniversiteler, özü itibariyle eşit olmayan yüksek değerli kültürel öğelerin kazanılmasını kontrol ettiğinden toplumsal tabakalaşmada daima rol oynamışlardır. Bu sebeple eşitsizliğe meylederler.

Durkheim'in da işaret ettiği gibi mutlak olarak tek türlü (mütecane) ve eşitliğe imkân veren bir eğitim bulmak için toplumsal yapılarında farklılık olmayan tarih öncesi toplumlarına dönmek gerekir.

Çağdaş üniversite gelişmelerinin yeterli bir şekilde incelenmesi, çok yönlü sebep, sonuç ve şartları kapsayan bir değişme kuramını gerektirir. Fakat bu konuda en çetin iş, ekonomi ile olan ilişkiyi kurmaktır. Bunun esas sebebi, bilginin gelişmesi esas itibariyle muhtemelen daima, bilginin muhafazasından ileri gelmiştir ve bu, gerçekten yüksek eğitimin tarihi boyunca fasullarla devam etmiştir. Bu, özellikle böyledir, çünkü modern endüstrileşme ve bilimsel savaşın ortaya çıkardığı istemleri cevaplamak üzere bilimsel araştırmalar üniversitelerde kurumsallaşma yoluna girmiştir.

Bu yüzden üniversiteler, teknoloji ve ekonomi için istikrarsızlığın başlıca kaynağı haline gelmiş, aynı zamanda karmaşık bir teknolojinin istediği kaliteli insan gücü için eğitim kurumları olarak belirmişlerdir.

Üniversiteler ve Endüstrileşmenin Doğuşu

Endüstrileşmiş bir toplumda üniversitenin ekonomi ile bugünkü bağı, meslekî insangücü piyasası ve uygulamalı ilimlerdeki araştırma faaliyetleri yoluyla doğrudan doğruya apaçaktır. Bu, her zaman böyle değildi. Richard Hofstadter, Amerikan iç Harbinden önceki devre ile bugünkü durumu şöyle karşılaştırmaktadır. Yirminci yüzyılın ortasında yüksek eğitim tarihini inceleyen Amerikan öğrencisi, üniversite öğretiminin toplumsal değişmeye neden bu derece yavaş bir şekilde

uyduğunu, eski üniversitelerin ekonomik hayatın yapısı ile kaynaşmamış olduğunu kavrayamadıkça, anlamakta güçlük çekecektir. Ortaçağdaki kökleri sebebiyle Avrupa üniversiteleri, ekonomik hayattan çok, dîni hayatın organik bir parçası idiler. Bu husus, onsekizinci yüzyılın başlarına kadar mezunlarının çoğunluğunu din adamlarının teşkil ettiği çok sonraki Amerikan kuruluşları için de varitti. Üniversitelerin yeni ekonomik fonksiyonlarının sonraki gelişmesinde, herne kadar önemli ise de, endüstrileşme, Rönesansla yayılan, Wyclif, Ockham ve Duns Scotus'un öğretileriyle daha Ondördüncü Yüzyılda Oxford'u ikiye bölen, daha geniş lâik öğrenim sürecinin sadece tek bir yönüdür. Bugün, modern batı üniversite mezunlarının ancak pek az bir kısmı din adamı olmaktadır.

Bununla beraber, üniversitelerin daha önce kuvvetle benimsedikleri tutumlarını tipik bir şekilde değiştirmeleri, gelişmekte olan endüstrinin taleplerini karşılayacak lâik bir meslekî eğitim hususunda hazırlıkların genişletilmesinin basit bir hikâyesinden ibaret değildi. Bunun aksine, hiç olmazsa İngiltere'de, görülebilen ve uzun süren bir devrede, Üniversiteler, aristokrasinin ve yüksek sınıfların imtiyazı olma fonksiyonunu sürdürmüşlerdi. Nitekim Avrupa ve Amerikan üniversitelerinin kömür ve buhar endüstrisi devrindeki tarihçeleri, üst yapıda toplanan ideolojik ve diğer elemanların, ekonomik değişimin ortaya çıkardığı baskılara karşı başarılı bir şekilde direnmesinin tarihçesidir.

Max Weber'in, eğitimi, kişileri, içinde yer alacakları tabakaların genel yaşantı üslûplarına uygun bir şekilde sosyalleştirerek bir farklılaştırma faktörü olarak görüşü, İkinci Dünya Harbine kadarki "Aristokrasinin hâkim olduğu bir yapı" ya tatbiken kullanılmalıdır. Bu mânâda yüksek eğitim, "sınıf"tan ziyade başlıca, bir "statü" (mevki) olayı olmaktadır. Bu da doğrudan doğruya "Ekonomik hayata (piyasa) cephé olarak" giden bir oluşumu ifade eder.

Geleneksel olarak üniversitenin görevinin şu şekilde görülmüş olması yerindedir: Üniversite, kültürlü insanın ahlâkî, bedenî ve ayını zamanda manevî eğitimini sağlayarak onun karakterine, iyi hizmet edebilmesine, dengeli ve tam bir kişilik sahibi olmasına önem verir. Ve aynı zamanda insanın buharlı seyrüsefer, barut ve elyazısı dünyasının hâkim sınıfına uygun olan ihtisaslaşmamış bir becerikliliğe (maharete) kolayca hâkim olmasını sağlar.

Avrupa'da aşağı tabakalar için buna uyan eğitim ideali şundan ibaretti: İtaat, dindarlık ve milliyetçilik fikirleriyle iyice yoğrulmuş sade bir okuryazarlık.

Avrupa üniversitelerinde meslekîleşmeye karşı direnme, programlardaki dîni egemenliğin sona erdirilmesi ve devlet ve endüstri himayesine dayanan lâik üniversitelerin kurulmasından çok sonralara kadar devam etmiştir.

Avrupa'da ve Amerika'da üniversitelerin sonradan modernleşmesi çağırımı açan Ondokuzuncu Asrın ilk yıllarında kurulmuş olan Berlin Üniversitesi, herşeyden önce bilgiyi geliştirmeye; ikinci olarak ve belki de bir lütuf kabilinden meslek ve memur sınıfının yetiştirilmesine yöneltmişti.

Amerika'da 1862 Morrill Kanunundan sonra toprak bağışlarıyla kurulan kollejer, yüksek öğretimle tarım arasında genel ve herşeyi kapsayan tam bir bağ yaratmak için Wisconsin'in önderliğine rağmen gerek öğretim ve gerekse araştırma bakımından Birinci Dünya Harbi sonrasına kadar başarısızlığa uğradılar.

İngiltere'de modern üniversitelerin büyük şampiyonu T.H. Huxley, 1892 de Cowper Commission huzurunda, üniversitelerin esas işlerinin, uygulamadan (tatbikattan) bağımsız olarak, saf (arı) bilgi saf (arı) sanat ve kültürün ilerletilmesi olup zenginliğin arttırılması olmadığını ifade etmiştir.

Modern İngiliz üniversitelerinin birer meslekî okul olarak meydana çıkışı, hernekadar Londra Üniversitesinin kurulmasıyla başlıyorsa da geniş ölçüde bir Yirminci Asır olayıdır. Bu olay bile ancak Oxford ve Cambridge'in millî seçkinlere (elitlere) götüren yollara hâkim olmaya devam etmelerine dayanılarak izah edilebilir.

Amerika'da bir yerli aristokrasinin bulunmaması, meslekî ve teknolojik öğretimin kabulünü kolaylaştırıyordu. Fakat bu öğretim, üniversite öğrenci lisans programlarında hiç bir değişiklik yapılmadan mezûnlara özge üniversite sonrası okullar yoluyla üniversitelere girebilmiştir.

Onsekizinci Asır Avrupasında aristokrasinin üniversiteler üzerindeki tipik hâkimiyeti-buna Amerika'da topluluk lideri olarak râhiplerin ve avukatların yetiştirilmesi tekabül ediyordu- Ondokuzuncu Asır boyunca ve hatta Yirminci Asrın başlarında cereyan eden iktidar temelini değişmesine rağmen devam etti. Bununla beraber bu, yüksek eğitimin bir toplumsal hareketlilik faktörü, seçkinler gurubuna kaynaşma faktörü, aşağı tabakalardan gelen seçilmiş, kabiliyetli çocukların yeniden sosyalleştirilmesi faktörü olarak oldukça sınırlı fonksiyonuna engel olmadı. Ondokuzuncu Asrın Amerikan Kollejeri ve

Alman Üniversitelerinin her ikisi de alt ve orta sınıflardan öğrenci alıyordu.

İngiltere'ye gelince; asrın ikinci yarısında vuku bulan meslekî ve idarî çalışma alanlarının genişlemeye başlamasıyla eski ve yeni orta sınıfların çocukları için hem prestij sağlayacak hem de oldukça yüksek gelir temin edecek çalışma alanlarına ihtiyaçları vardı. Fakat işçi sınıfları bu gelişmelerden hemen hemen hiç faydalanmadılar.

Her ne olursa olsun Hofstadher'in Amerikan kolleji hakkında söylediği gibi eğitim, asilzadelere mahsus idi. Onların arasında, onları bir eğitim görmüşler topluluğu haline getirmesi beklenen bir merkezî bilgi nüvesi yaratmaya yöneltilmiş idi. Veblen'in amansız klâsik eseri bile hernekadar "üniversitelerin iş adamları tarafından yönetilmesi" ne ve ilmî değerlerin işdünyasının yırtıcı hayvan ahlâkiyatı tarafından bozulmasına karşı cephe alıyorsa da ideal üniversite adamını, tıpkı bir köylü asilzadesi (taşralı centilmen)nin taklidine gayret eden bir adam örneği olarak tarif eder.

Üniversiteler ve Teknolojik Toplum

Şimdi yeni bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Genellikle hernekadar hem Weber ve hem de Veblen üniversiteyi, endüstriyel topluma uyma oluşumu halinde bulunan bir birleşik yapı olarak görüyor idiye de (Veblen bu uygunlaşmayı bir ihanet olarak vasıflandırır) W. H. Whyte, kırk sene sonra yazdığı eserde üniversiteyi, teknolojik bir topluluk organizasyonunun bütünleyici bir parçası olarak görmek zorunda kalmıştı. Bu doğrultudaki gelişmenin kökleri, Ondokuzuncu Asırda ilmin endüstriyel oluşumlara uygulanmasında, icatların icadında ve tarım, kimya, metalürji, mekanik ve elektrik mühendisliği v.s. gibi teknolojik mesleklerin sonraki tedricî gelişmesinde bulunur. Bununla beraber, bu gelişme, ekonomik örgütün yüksek öğrenime olan doğrudan doğruya ilişkisi olarak ancak 1930 ların ekonomik buhranlarından kurtulduktan ve harp sonrası yıllarının yüksek verimlilik elde etme çabalarından sonra daha açık olarak belirdi. Hem araştırma örgütü olarak ve hem de öğretim kuruluşları olarak bu devredeki yüksek eğitim kurumları, ekonomiye ya doğrudan doğruya yahut devlet vasıtasıyla daha yakından katıldılar. Üniversite bölümleri ile araştırma kurumları ve özel endüstride ve devlet kurumlarında bunlara tekabül eden kurumlar arasında düşünce, insan ve akid mübadelesi o dereceyi bulmuştur ki bu örgütler kaynaşmış ve personellerinin hayat üslupları birbirlerine benzemiştir.

Esas itibariyle yeni görevler, üretim araçlarının gelişmesinde yeni bir devreyi aksettirirler. Drucker'in işaret ettiği gibi, bu aşamada yüksek tahsilli kişi, bugünkü toplumun esas ögesi haline gelmiştir. Böyle kişiler tedariki ise ekonomik, askerî ve hatta siyasî iktidarın hakikî ölçüsü olmuştur. Üretimin yeni vasıtalarına uygun olan bir sınıfın teşekkülünde eğitim kurumları çok önemli bir rol oynar. Ekonomiyi yeterli kişilerin eline vermek için çaba gösterilmesi, eğitime girişin demokratlaştırılmasını ve seçme yöntemlerinin gelişmesini de içine alır. Okullar, kolejler ve üniversiteler, bir takım araçlar haline gelmektedirler. Bu araçlar meslekler listesinde başarıyı saptamaktadır. Bu kurumlarda başarı ve aidiyet kuvvetleri, kişilerin hayatta şanslarını saptamak için mücadele etmektedirler.

Teknolojik bir toplumun eğitimsel karakterleri en çok gelişmiş oldukları Amerika'da göze çarpar. Orada yüksek bilimsel eğitim görmüş insangücü talebinde ortaya çıkan çok süratli artma, sadece arzda bu talebi devamlı olarak karşılayamama koşulları yaratmakla kalmamış, aynı zamanda üniversiteleri de değiştirmiştir.

1900 de Amerika'da 18-21 yaşındakilerden üniversiteye devam edenlerin oranı % 4.0 idi. Sonraki 20 yılda bu oran iki kat arttı. Bundan sonraki 20 yılda ise 1940 da 15,6 ya yükseldi. Bu artış o zamandan beri daha da hızlı olmuş ve 1956 da bu rakam aşağı yukarı üçte bir olmuştur. Bu koşullar altında üniversitelerin seçkin gurupları yetiştirme kurumları olarak fonksiyonlarına ikinci bir fonksiyon katılır ki bu, yeni doğmakta olan bir teknolojik toplumda kitlevi yüksek eğitim kurumu olma fonksiyonudur. "Eğitim görmüşler topluluğu" da aynı şekilde yok olmaya eğilim gösteriyor.

Bu arada şuna dikkat etmek lâzımdır ki yüksek eğitimin yapısı, evvelce yeni koşullara şöyle intibak etmişti (uyarlanmıştı): Kendisini, başarıya tedrici girişli ve tabakalaşma sisteminde kudret sağlayan bir mevki hiyerarşisi veya akademik ilerleme haline getirmişti.

Aynı şekilde Rusya, yüksek eğitimin ekonomi ile yakından ilgili olduğu bir toplumdur. Orada ekonomi, en yüksek gelişmeyi sağlamak amacıyla, merkezî idarenin hâkimiyeti altındadır. İlk bakışta S.S.C. Birliği, Eğitim bakımından az gelişmiş görülür. Nüfusa oranla Rusya, Amerika'nın yarısı kadar ortaokul mezununa sahiptir. Yüksek eğitime gelince, Amerika'nın % 44 üne karşılık Rusya'da ancak % 16 dır. Fakat Rus örneğinin başlıca özelliği şudur: İhtilâlin, eski toplumsal gelenekleri kesin olarak ortadan kaldırmasının sonucunda, teknolojik

insangücü talebine doğrudan doğruya uygun bir yüksek eğitim sisteminin gelişmesini mümkün kılmıştır. Böylece, tarım, tıp, mühendislik v.s. gibi sahalara meslekî ve teknik eleman tedarikinde Rus sistemi, Amerika'nımkî kadar ileridir. Örneğin fen ve mühendislik sahasındaki üniversite mezunlarının sayısı, Rusya'da 1000 kişide 9, U.S.A. da ise 10 dur.

Bu iki memleketin teknolojik topluma doğru ilerlemelerinde eriştikleri farklı noktalar şöyle gösterilebilir: Rusya'da fen ve mühendislik tahsili yapanların bütün üniversite mezunlarına oranı % 55 dir. Halbuki Amerika'da bu oran % 21 dir. Fakat bu, Amerika'da yüksek öğrenimin öteden beri ekonomiye daha az bağlı olduğunu göstermek demek değildir. Bilâkis, iş dünyası, Amerikan yüksek eğitimi kapsamına olan etkisini çok arttırmak eğilimindedir. Bu olay, temel disiplinlerin azalması ve uygulamalı konulardan özellikle işletme idaresi ve ticaret ile ilgili olanların artması şeklinde belirtmektedir. Beşerî ve toplumsal ilimler sahasındaki Amerikan üniversite mezunlarının Rusya'ya nazaran çokluğu, Amerikan endüstrisinin üçüncü sektörünün meslekileşmesini gösterir. Buna ise refah toplumunun bir süsü gözüyle bakılabilir. Halbuki Rusya, henüz bir refah toplumu düzeyine erişmemiştir.

İngiliz örneği, üniversitelerin, ortaçağsal ve aristokratik geleneklerinin şimdiye kadarki teknolojik topluma doğru kaymağa karşı kuvvetli birer fren vazifesi görmesi bakımından öğretici bir örnektir. İngiliz üniversite hayatı, 1334 de Stamford'a nakledilmesinin başarısızlığa uğramasından beri Oxford ve Cambridge'in hâkimiyeti altında kalmıştır. Ondördüncü Asırda Oxford ve Cambridge, kral iktidarının himâyesi ile yüksek öğrenim üzerinde birer tekelci millî kurumlar olarak kuruldular. Bu monopollük durumuna sık sık karşı gelinmek istendiyse de Ondokuzuncu Asrın büyük endüstri şehirlerinde üniversitelerin artmasına kadar bu teşebbüsler başarısızlıkla neticelendi. Hatta Monopollüklerini kaybettikten sonra bile üstünlüklerini muhafaza ettiler, Endüstrileşmenin meydan okuması ve intibaksızlık, kısmen reformlarla ve eski tesislerin genişlemesi, kısmen kollej ve devlet okullarından mezun olan başarılı iş adamlarının oğullarının hayata atılmaları ve kısmen de yeni kurulan üniversitelere personel gönderilmesi suretiyle giderilmiştir.

Netice olarak, Yirminci Asrın başlangıcında iki katlı bir yapı meydana çıktı. Bunlardan birinci yapıyı teşkil eden Oxford ve Cambridge, politika, hükümet idaresi, iş dünyası ve serbest mesleklerdeki

millî seçkinlerle ilgili millî üniversitelerdi. Geriye kalan ve ikinci yapıyı teşkil eden diğer üniversitelerin hepsi London dahil, bölgesel bir mahiyet taşıyorlar ve öğrencilerini kendi çevrelerinden tedarik ediyorlardı. Onlara, meslekî okullarda, sanayiciliğin meydana getirdiği kimya, elektrik mühendisliği, devlet liselerine öğretmenlik, ilmî devlet memurluğu gibi en yeni teknolojik ve meslekî sahalarda üniversite tahsili sağlıyorlardı.

Tablo I den görüleceği üzere İngiltere'de harpten beri, teknoloji ve fen sahalarına önem veren yeni bir genişleme hareketi vukubulmaktadır. Fakat bu genişleme hızı Amerika'dakinden veya Rusya'dakinden çok daha yavaştır. Üniversitenin seçkin (elit) kavramı kalkınma plânlarında hâkimiyetini devam ettirmektedir. Oxford ve Cambridge, Cavendish lâboratuvarları ve Churchill Kolleji vasıtasıyla yetişen genç teknolojik seçkinleri kendilerine mal etmek için yeniden genişlemektedirler. İkinci sırada olmak için yapılan mücadele, modern üniversiteler ve üniversiteye yeni katılan kolejler arasında cereyan etmektedir. Bu oluşumda taşra üniversiteleri millileştirilmektedir. Bu eğilimin bir belirtisi olarak şu hususa işaret edilebilir. Üniversitenin 30 mil çevresi içerisinde alınan öğrencilerin bütün öğrenciler toplamına oranı, bu eğilimin bir belirtisini teşkil eder.

Tablo II de üniversitelerden ve üniversite kolejlerinden Üniversite Grants Komiteye gönderilenlerin sayısını gösteren bazı örnekler hesap edilmiştir.

TABLO I

İngiltere'de 1938-1939 ve 1956-1957 senelerinde tümgünlü (full-time) Üniversite öğrencilerinin Fakültele göre dağılım yüzdesi

Fakülte	1938 - 1939 (N= 50.002)	1956 - 1957 (N= 89.866)
Edebiyat	44,7	43,1
Fen	15,3	22,2
Tıp, dişçilik	26,8	17,4
Teknoloji, Ziraat	13,2	17,3
Toplam	100,0	100,0

N= Öğrenci sayısı

TABLO II

1908-56 senelerinde İngiliz Üniversitelerindeki Üniversite Öğrencilerinin Coğrafi Bakımdan Geliş Yerleri:

Üniversite	1908-09	1948-49	1955-56
Birmingham	-	56	38
Bristol	87	39	26
Leeds	78	60	40
Liverpool	75	62	55
Manchester	73	59	48
London Üni-College	66	53	43

Diğer taraftan yüksek eğitim yapısında üç senelik lisans veren İleri Teknoloji Kolejlere ve Öğretmen Eğitim Kolejlere tarafından üçüncü bir eğitim kurumu meydana getirilmektedir. Taşra üniversitelerinin eskiden geniş ölçüdeki sanayicilik için oynadıkları rolün aynısını şimdi hiyerarşide meydana gelen bu yeni düzeyde yeni doğan teknolojik ekonomide oynamaktadır.

SONUÇ

Avrupa ve Amerika'da sanayiciliğin meydana geldiği bütün bu devrede üniversitelerin belli başlı toplumsal fonksiyonu, seçkinlerin statü bakımından farklılaştırılması ve aynı zamanda aşağı tabakadan gelen bazı öğrencilerin yüksek tabakalarla kaynaşmasına sebep olmuştur. Fakat yüksek eğitimin ortaçağlardan beri gittikçe lâikleşmesi ile üniversitelerin teknolojik ve bu sebepten dolayı toplumsal değişme kaynakları olarak gücü artmıştır. Bu artma sonucunda şimdi, yeni tipte bir toplumun ekonomik temelini bir parçası haline gelmeğe başlamışlardır. Bu yeni teknolojik toplumda eğitim kurumları, sadece araştırma fonksiyonlarını yerine getirmek için değil, aynı zamanda kişilerin seçilmesi, yetiştirilmesi ve mesleklerine yerleştirilmesini sağlayan kurumlar olarak tabakalaşma sisteminde ve ekonomide merkezî bir yol oynamak üzere genişletilmişlerdir.

Bu yöne doğru gidiş, batının endüstriyel ülkeleri arasında aynı hızla vukû bulmamıştır. Amerika, Rusya ve Britanya arasında yapılan bir karşılaştırma, bu hareketin Amerika'da çok fazla ilerlemiş

olduğunu gösterir. Bu memlekette meslekîleşme endüstrinin üçüncü sektörlerine de girmiş ve sonuç olarak üniversite tahsilinin kapsamında oldukça etkili değişmeler doğurmuştur.

Bu hareket, Rusya'da da hızlı bir şekilde ilerlemektedir. Çünkü burada üniversite mezunlarının tedariki, çabuk gelişen bir ekonominin ihtiyaçlarına oldukça uygunlaştırılmıştır. Britanya'da ise bu hareket çok yavaş cereyan etmektedir. Burada Oxford ve Cambridge'in geleneksel statü farklılaştırıcı fonksiyonu halâ devam etmekte ve teknolojik değişime cevap, daha geniş toplumun kudret ve prestij piramidine tekabül eden eğitimsel hiyerarşinin sınırları içine sıkıştırılmıştır.